

Soms raak je op het hoogste punt

Martine Kuijsten

soms raak je op het hoogste punt
en is er dus geen verlangen meer
behalve geen mens meer
te zijn maar nog enkel
een lege plek in de vorm
van een mens en zo
dan te mogen blijven
zonder ik voor altijd
alleen maar
een hier
en een
nu

-Marc Tritsmans

Alle boeken die ik nodig denk te hebben, heb ik verzameld en op de tafel gelegd. Daarbij leg ik tekenpapier, schrijfpapier, kleurstiften en mijn eigen bijzonder fijne vulpen. Nog lege ruimtes op het tafelblad vul ik met vellen vol eerdere aantekeningen, getekende gedachten en een grote beker koffie. De tafel is rond, en toch kies ik een hoek uit waar ik mijn stoel aan de tafel zet, daarbij de laptop. En terwijl ik zo installeer, mijzelf en alles wat moet leiden tot schrijven, valt mijn oog op dit gedicht van Marc Tritsmans. Het ligt onder mijn hand, als deel van een schrijfblok. En het valt me in: dit gedicht is precies alles wat ik schrijven wou.

soms raak je op het hoogste punt

De spanning tussen willen en moeten is wellicht een weerspiegeling van de beweging tussen binnen en buiten. Als begeleidingskundige beweeg ik mij van de één naar de ander, heen en weer. Met dit bewegen probeer ik een speelruimte te creëren in het spanningsveld tussen deze twee (De Ronde, 2015). Het is als het lopen op de grens tussen leefwereld en systeemwereld en dit probeer ik tijdens begeleidingsgesprekken en coaching gesprekken samen met de ander steeds bewust te doen. Hierdoor kan ik ontdekken waar de ruimte ontstaat om samen te creëren. Daartoe vraag ik vaak: wat moet erbij, wat mist hier nog? Dan probeer ik toe te voegen wat lijkt te ontbreken, zodat een nieuw perspectief de ruimte krijgt: zo kan bijvoorbeeld de stem van kwetsbaarheid ineens klinken in een conflict. Of bijvoorbeeld de stem van de organisatie, daar waar iemand te veel vast zit in zijn gedachten over zijn eigen beleving. Veelal zoek ik tegenwoordig naar lichtheid, omdat deze de moeite die vaak ervaren wordt in begeleidingstrajecten te dragen maakt (Calvino, 1998). De Ronde (2015) spreekt in diezelfde gedachte van lichtheid over spelvormen die zorgen voor ontspanning en een aangename werkcontext. Deze lichtheid is ook functioneel, want ze nodigt uit zichzelf over te geven aan het proces. Spelvormen maken het eenvoudiger pijnlijke onderwerpen aan de orde te stellen: in de wereld van het 'alsof', de speelruimte van het spel, kan en mag er nu eenmaal meer dan in de dagelijkse wereld van de menselijke interactie (De Ronde, 2015, p. 347). Het werken met spel is daarmee een lichtere manier om zwaarte te kunnen hanteren.

Ik moet hierbij denken aan de beweging van de schommel. In dit schommelen, deze eindeloos deinende beweging is het de ervaring van het hoogste punt die de meeste voldoening geeft. Op dit hoogste punt sta je even stil, je gaat niet langer omhoog en (nog) niet naar beneden. Maar er gebeurt nóg iets: in dat hele kleine moment ontvouwt zich een nieuwe ruimte. Eindeloos. En precies dát zoek ik als begeleidingskundige: een niet nader definieerbare, vrije ruimte

waarin alles mogelijk is en je samen aanwezig bent.

en is er dus geen verlangen meer

Mijn deelname aan de Werkplaats Muzisch Onderzoek is van onzegbaar groot belang geweest in mijn ontwikkeling tot begeleidingskundige. Hoewel ik vaak niet wist hoe ik daar was gekomen, en wat ik daar nou eigenlijk deed, is in retrospectief goed aan te wijzen wat er zich heeft gevormd. Dit is een organische vorm van leren geweest, waarin emergente ontwikkeling door mijzelf, van binnenuit, ervaren werd: actief in co-creatie met de omgeving en met anderen, non-lineair, vanuit de ervaring. Emergentie begrijp ik hier niet als een methodologie, maar als een beschrijving van een complex adaptief gebeuren (Crowell & Reid-Marr, 2013). Hierin werd vaak het spel een onderzoek. En het onderzoek een spel.

Allereerst heb ik hier geleerd mijn eigen lichtheid terug te vinden. Voor mijn deelname aan de werkplaats had ik onderzocht hoe ik mijn eigen onbevangenheid vanuit kwetsbaarheid had verpakt in omzichtigheid. Een omzichtigheid als in 'wanneer je heel goed let op wat je doet omdat het anders mis kan gaan'. Dit zou kunnen refereren aan begeleidingskundig handelen vanuit de rol van de wijze die vanuit stilte werkt, reflectief en weldoordacht (De Ronde, 2015). Maar deze omzichtigheid voelde binnen in mij eerder als een zware

stilte die mij belemmerde in gesprekken en ontmoetingen onbevangen, speels en vrij te zijn. Dit drukte me neer. Er was in mij een groot verlangen naar een opening in die stilte. Een behoefte aan tegenkracht en betekenis (Van Rosmalen, 2016).

Deze behoefte werd uitvergroot toen tijdens dit onderzoeksproces mijn omzichtigheid heel concreet een belemmering bleek voor het kunnen deelnemen aan muzische werkvormen. De neiging mij terug te trekken in een omzichtig zwijgen wanneer ik geraakt werd in mijn kwetsbaarheid groeide zo tot een signaal. Groots en onontkoombaar. Wanneer dit signaal klonk, werd dit nu een oproep tot onderzoek. De terugtrekkende beweging zegt me nu dat er 'iets over me heen valt'. Een doxa, een systeem, iets wat in eerste instantie lastig te benoemen valt, maar des te sterker voelbaar is. Mijn neiging tot omzichtig zwijgen nu serieus nemen in mijn begeleidingspraktijk en ter plekke (samen) onderzoeken, levert nieuwe inzichten op die tot nu toe steeds heel waardevol blijken te zijn. Dit doe ik door mijn eigen waarnemingen te benoemen, evenals mijn gevoelens in het handelen brengen. Dit maakt dat ik makkelijker in en uit spel kan bewegen. Het spel is namelijk naast lichtvoetig tegelijkertijd een dwingend element dat geen ruimte laat om weg te lopen of te ontwijken. Het brengt je terug naar daar waar het er echt toe doet (Van Rosmalen, 2016).

En dat terwijl ik, als kunstdocent en kunstenaar, het anders kunnen denken en dat vorm en beeld geven, het crea-

tieve, het schone als onderdeel van het ambacht, het lef om anders te zijn en te doen, volledig omarmde. Maar dat was denken en doen binnen vaste kaders. Dit is zijn. Ook buiten de kaders. Nu kan ik de Schelm in mij laten groeien. Nu kan ik beginnen met ontregelen, feestvieren, in beweging brengen (De Ronde, 2015).

behalve geen mens meer te zijn, nog enkel een lege plek in de vorm van een mens

“Het verlangen van de goden naar betekenis en zingeving krijgt vorm door de opvoering” (Van Rosmalen, 2016). Het muzisch werken middels spelen, maken, vertellen geeft een tegenkracht die maakt dat degenen die ik begeleid niet langer afwachtend aan de kant kunnen blijven staan. Ze worden uitgenodigd in te stappen en zich te laten meevoeren door het spel. Wie kijkt is vrij (Grün, 2015). Hij is niet afhankelijk van anderen die hem iets vertellen, hij gaat er zelf heen om met zijn eigen ogen te kijken. Kijken heeft ook altijd met gelijktijdigheid te maken: in het stilvallen van de tijd vormt zich een eeuwigheid. In een tijd waarin alles snel is, en efficiënt moet zijn, kan ik door middel van spel de tijd wat oprekken en daarmee ruimte geven de verschillen te laten spreken. Niet zelden vergeet men in het spel de tijd.

Dit werkelijk samen doen, maakt dat we groter kunnen worden dan onszelf. In dit samen ervaren wordt iets, in mijn ogen, heel belangrijks zichtbaar: De gedeelde aandacht. Deze is een appel, dat wij doen: “Heb aandacht voor mijn aandacht.” Het samen willen delen van aandacht is in dit opzicht wellicht ook een uitnodiging een wereld te openen. Pas wanneer ik de ervaring van het zien kan delen, dan pas kan ik er zijn (Crawford, 2015). Dit vraagt ook om overgave. En verbindt ons met het grotere geheel. Als de metafoer van de muzen gebruikt wordt om het professionele handelen te inspireren dan hoort daar de publieke dimensie van de opvoering bij. Het muzische aspect van de opvoering verwijst naar de publieke waarden die in een beroep ook altijd aan de orde zijn (Van Rosmalen, 2016, p. 156).

We kunnen samen onderzoeken, ervaren en bewegen. We zijn opvoerder en publiek tegelijk en in dit spel vallen hoofd, hart en handen samen in de gedeelde ruimte. Dit vraagt om een begeleidingskundige die niet zozeer interventies pleegt, maar echt participeert. Vanuit die participatie ben ik degene die al handelend beweegt (Wierdsma, 2013) en bewust in en uit het spel kan stappen (De Ronde, 2015). Het inzicht dat in spel ontstaat, is een inzicht dat meegaat in het vervolg van het traject (de Ronde, 2015, p. 350), maar ook zijn werking verspreidt in een grotere kring van betrokkenen. Zo wordt de opvoering een

ervaren werkelijkheid die weer verder onderzocht kan worden.

en zo dan zo te mogen blijven zonder ik

Mijn onderzoek in de werkplaats Muzisch Onderzoek ging uiteindelijk over de ontmoeting. De ontmoeting tussen willen en kunnen, tussen jij en ik, tussen ik en het, tussen wat daar is en wat hier... en hoe ik daar in al mijn kwetsbaarheid kon bewegen en ook juist niet. Over dat wat ontstaat op dit raakvlak. En wat is dat eigenlijk, een raakvlak?

Inmiddels ben ik tot de ontdekking gekomen dat het zonder ‘ik’ niet gaat. Het vormen van een raakvlak is als het creëren van een nieuwe ruimte waarin ‘ik’ en ‘jij’ elkaar ontmoeten. Dan vult die ontmoeting het hemelrond (Buber, 1998). Door het inzetten van mijzelf als persoon, als mens, met zwakheden en krachten, open ik de ruimte om de dialoog persoonlijk te maken. Dan kunnen we spreken over het verlangen, het onafgestemde en de lichamelijkeheid. Deze laten zich niet opsluiten in de strakke scheiding van systeem- en leefwereld (Kunneeman, 2009). Deze ruimte samen betreden en samen onderzoeken maakt ons ontvankelijk voor de ander en dat wat zich tonen wil.

“Laat men niet proberen de betekenis van de relatie te ontcrachten: relatie is wederkerigheid” (Buber, 1998, p. 13).

voor altijd alleen maar een hier

Het gaat niet om het opnemen van creatieve werkvormen, maar om het scheppende karakter als zodanig in de begeleiding. Dat elk gesprek, elke samenkomst iets is wat samen gemaakt wordt. Deze houding is in mij gegroeid tijdens mijn muzisch onderzoek. Daarmee is de grondhouding van de begeleidingskundige in mij verschoven van een doelgericht aanwezig zijn naar betekenisvolle aanwezigheid. Dit gaat ook over een overgang van activiteiten doen, naar ontvankelijkheid. Ontvankelijkheid voor de ander en voor dat wat zich tonen wil.

Ik kijk vooral naar wat er opwelt. De kennisontwikkeling opgedaan in mijn begeleidingstrajecten en in mijn onderzoek is niet lineair; hij verloopt niet van A naar B. Door de ervaring vanuit andere perspectieven te bezien, wordt er iets verstoord en iets anders beleefd. Het gewone wordt verstoord. Hierdoor verandert de lijn in een meanderende stroom. Dit stromen, dit slenteren, dit vertoeven in het niet-weten zijn kwaliteiten waar emergent leren van afhankelijk is (Crowell & Reid-Marr, 2013). Door het toestaan van deze vorm van leren ontstaat er ruimte voor onverwachte inzichten en onvoorziene mogelijkheden. Het is een organisch proces dat leidt tot betekenisvolle, gedragen kennis op meerdere niveaus: niet alleen conceptueel, maar ook sociaal, materieel, lichamelijk en/of handelingsgericht. Het onbewuste weten krijgt hier een kans zichtbaar te worden.

Daarmee is het elke keer weer een stap in de wereld van hier, van nu, vanuit een speelsheid en lichtheid die maakt dat we hier en nu samen kunnen gaan maken. Elk gesprek, elke ontmoeting is een aanwakkeren van ontvankelijkheid en een helemaal 'erin stappen'. Daarmee ook voorwaarden creëren: een ruimte maken, vaak letterlijk, waar we veilig en ongestoord kunnen spelen en maken. Het is een afstemmen op elkaar, vanuit de wederzijdse uitnodiging. Het gesprek begint niet zomaar. We doorlopen eerst, stap voor stap, een transitiezone (Van Rosmalen, 2014). Dat is het ritueel. En als we klaar zijn, ronden we af. Ook dan is er een ritueel: geen applaus, maar altijd een helder uitgesproken "dank je wel". Zo stappen we samen in en samen uit.

Dit contracteren gebeurt voortdurend: peilend, vragend, onderzoekend, op verschillende niveaus. Het bewegen op het spanningsveld tussen twee werelden, vraagt immers ook om het steeds weer behoedzaam (en omzichtig) aftasten van de grens. Hierdoor lijkt het dat ik als begeleidingskundige omzichtig te werk ga, maar ik weet nu: het is een onderzoek in het moment. Opdat we samen kunnen instappen.

en een nu.

Literatuurlijst

- Buber, M. (1998). *Ik en jij*. Utrecht, Nederland: Bijleveld.
- Calvino, I. (1998). *Zes memo's voor het volgende millennium*. Amsterdam, Nederland: Bert Bakker.
- Crawford, M. B. (2015). *De wereld buiten je hoofd. Een filosofie van de aandacht*. Amsterdam, Nederland: De Bezige Bij.
- Crowell, S., & Reid-Marr, D. (2013). *Emergent teaching. A Path of Creativity, Significance and Transformatio*. Plymouth, United Kingdom: Rowman & Littlefield Education.
- Ronde, M.A. de (2015). *Speelruimte voor ervaring en reflectie. Een praktijkgericht onderzoek naar het gebruik van spel in begeleidingssituaties*. Delft: Elburon
- Oostra, M., & Devilee, P. (2012). *Theaterinterventies. 12 technieken voor veranderen zonder weerstand*. Amsterdam, Nederland: Boom Nelissen.
- Van Rosmalen, B. (2014). Het gesprek als theater. Een muzisch perspectief op begeleidingskunde. *Tijdschrift voor Begeleidingskunde*, 3(4), 2-9.
- Van Rosmalen, B. (2016). *Muzische Professionalisering. Publieke waarden in professioneel handelen*. Utrecht, Nederland: Uitgeverij IJzer.
- Tritsmans, M. (2012). *De stilte van de wereld na ons*. Amsterdam, Nederland: Nieuw Amsterdam.
- Wierdsma, A. (2013). De plek der moeite. In Simons, R.J., & Ruijters M. (Red.). *Canon van het leren* (pp.457-468). Deventer: Vakmedianet.